

Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*. Cild I, İstanbul, 1952.

Memleketimizde tahsil müesseselerinin tarihini yazmak an'anesi tees-süs edeli yarım asırdan fazla bir zaman oluyor. Bu nevi te'lifler arasında evvelâ merhum Mehmed Es'ad Bey'in *Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye* ve *Mir'at-ı Mühendishane* adlı iki eserini ve daha sonra muhtelif müelliflerin Tıbbiye Mektebi, Darülfunun, Harp Akademisi, Deniz Mektepleri, Mekteb-i Sultanî hakkında kaleme aldıkları tarihleri hatırlatmalıyız. Bâzı mektepler tarafından ara-sıra çıkarılan sâlname mahiyetindeki kitaplar da bunlara ilâve edilirse mekteplerimizin tarihine âit eserler epey bir yekûn tutar¹.

Bu kabil te'lifler, her türlü noksanlarına, hattâ bilgi ve tertip hatalarına rağmen, bize hiç olmazsa yol gösterdikleri ve çok defa, başka yerlerde bulunmasına imkân olmayan tafsilâtı ihtiva ettikleri için, müelliflerini hayır ile yâd ederek sık sık baş vurduğumuz kitaplardır.

İşte, kıymetli maarifçimiz muhterem Fethi İsfendiyaroğlu Bey tarafından, senelerce feyz aldığı ve ömrünün mühim bir kısmını hizmetine vakf eylediği müessesesi hakkında yazılan ve son zamanlarda, 583 büyük sahifeden mürekkep birinci cildi in-

tişar sahasına çıkarılan *Galatasaray Tarihi*'ni, bu nevi te'lifler arasına, yâni mektep tarihleri meyanına idhâl etmek lâzımdır. Şurasını hemen söyleyelim ki ilk bakışta, bugün Galatasaray Lisesi dediğimiz kadim Mekteb-i Sultanî'nin tarihçesi zannolunan bu eser, Bayezid II.'nin kurduğu Enderun mektebinden başlıyor; mahiyet ve şekilleri ne olursa olsun, işbu isim altındaki müesseselerin zamanımıza kadar gelen tarihini tedkik etmek gayesini taşıyor. Eserin bir-iki ay önce çıkan birinci cildi, Enderun mektebinin kuruluşundan Mekteb-i Sultanî'ye kadar gelen devrin tarihidir; yakında çıkacağı umduğumuz ikinci cildin mevzuu ise, Galatasaray denilince akla gelen ilk müesseseyi, bütün tehavvülleri ve tebeddülleriyle, memleket irfanının hizmet ve Garp kültürünü vatan topraklarında neşir gayretiyle Galatasaray Lisesi olacaktır.

Kitabının birinci cildinde tedkik ettiği mevzu'un geniş çerçevesi düşünülecek olursa sayın İsfendiyaroğlu'nun ne kadar çeşitli me'hazlara baş vurup ne büyük bir azim ile çalışmak zorunda kaldığı anlaşılır. Türkiye'nin en zengin hususî kütüphanelerinden birine sahip olduğunu bildiğimiz Fethi İsfendiyaroğlu Bey'in (belki hepsi kendi kütüphanesinde

bulunan) iki yüzden fazla me'baza mü-racaat etmek suretiyle bu te'lîfe mu-vaffak olduğunu kitabının bibliyog-rafiyasından öğreniyoruz².

Üniversite profesörlerinden üçü-nün, Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ın, Prof. Dr. Süheyl Ünver'in, Prof. Hilmi Ziya Ülken'in birer takrizi ve müellifin bir mukaddimesiyle başla-yan eserin bölümleri şunlardır:

Galata Sarayı isminin tarihçesi; es-ki Galata Sarayı mektebinin tarihi; Bayezid II. ve Gül-baba; Galata Sa-ray mektebinin tesisindeki maksad; eski Galata Sarayı binaları; Galata Sarayı mektebinin geçirdiği değişik-likler; Galata Sarayı ağaları; eski Galata Sarayı mektebinin muallimle-ri; eski Galata Sarayı mektebinden yetişenlerin hâl tercümeleri; bibliog-rafiya; endeks.

Müellif bu kısımlardan en mühimi olup kitabın esasını teşkil eden *Galata Sarayı'nın geçirdiği değişiklikler* bahsini 14 devreye ayırmış ve bun-ları ayrı ayrı bölümler halinde ince-lemiştir. Bu suretle Bayezid II., Ya-vuz Selim, Kanunî Süleyman, Selim II., Murad III., gibi padişahların her birinin, ve onlara nisbetle ehemmiyet-siz sayılanlardan ikiser üçerinin sal-tanat devirlerini Galata Sarayı'nın da birer devresi add-etmek gibi an-laşılması güç bir tasnif meydana gel-dğini söylemeliyiz. Meselâ Yavuz Sul-tan Selim'in, Galata Sarayı için bâ-riz bir hususiyeti bulunmayan salta-nat müddeti müessesenin bir devresi telâkki olduğu halde; onun Ende-run mektebinden medreseye, sonra tekrar mektebe çevrildiği zamanları muhtevi olan XVII. asrın sonları ve XVIII. asrın başları tek bir devre olarak gösterilmiştir.

Kanaatimize göre mantıkî bir tasnif yapılmak lâzım gelirse, Galata Sara-

yı tarihi, mahiyetinin tebeddülleri-ne göre, Enderun Mektebi, Medrese, tekrar Enderun Mektebi, Tibbiye, Mekteb-i Sultani gibi devrelere ayrı-labilirdi ve bu şekil müessesenin ne gibi tahavvüllere uğradığını okuya-cuya bir bakışta gösterirdi.

Esasa değil sırf tertiba taalluk eden bu mutalaadan sonra daha bazı ufak tefek noktalara da temas mümkündür. Sayın müellif, *Galatasaray Ta-rihi*'nde 562 adet resim, ve başta türkçe olmak üzere çeşitli dillerden metin faksimileleri (bunlardan türkçe olanların bâzıları yazmadır) vermek gibi yenilik diyebileceğimiz bir usul kabul etmiş, kitabına *Nainâ'dan Ev-liya Çelebi*'den, hattâ *Mir'at-ı İstan-bul*'dan (evet ondan) ve daha bir çok matbu' eserlerden zahmet ihtiyar ede-rek, belki istinad ettiği kayıtlar hakkında kimsede şüphe bırakma-mak için, kendi tâbiri ile «vesikalar» dere eylemiştir. Acaba *Hammer*'den ve *Âta Bey*'den fotoğrafla parçalar alınacağına Arşiv'in bir kaç hakiki vesikası faksimile ettirilse idi bilmem daha faydalı olmaz mı idi?

Bundan başka eski Galata Sarayı ağalarının, bu müessesenin müdürle-ri olduğu söylendikten sonra onları ekseriya müdür diye yâd etmek gö-zümüzün önünde garip bir sahne canlandırıyor. «Yavuz Sultan Selim Galatasarayı müdürlerini müessesenin idaresi işlerinden başka mühim hiz-metler görmeğe memur etti³» cümle-sini okuyunca o sert çehreli büyük kavuklu İğri kılıçlı padişahın karşı-sında caket pantolon giymiş bir çe-lebi zat görür gibi oluyoruz!

Lâtife bertaraf, kitapta ünvanları ne olursa olsun, Galata Sarayı ida-resiyle meşgul zatların hâl tercüme-leri bulunduğunu belirtmek lâzımdır; binaenaleyh sayın İsfendiyaroğlu'nun

eseri aynı zamanda bir biyografiya ki-tabı olmak bakımından da faydalıdır.

Velhâsıl, müellif pek bağlı olduğu Galatasaray hakkında yerli ve ya-bancı bir çok eserlerde dağınık bir halde bulunan malûmatı toplamış, müessesenin tahavvüllerini imkân nisbetinde tesbite çalışmış, eski bi-nalarını, nizamlarını, öğretim tarzını, Galata Sarayı ağalarının vazife ve sa-lâhiyetlerini, bir kelime ile Osmanlı tarihinde Galata Sarayı mefhumuna

müteallik bütün bilgileri bir araya getirmiş, ortaya evvelce yazılan mek-tep tarihleriyle kıyas kabul etmiye-cek genişlikte bir eser çıkarmıştır.

Daha mühim olacağı mnhakkak bu-lunan ikinci cildini sabırsızlıkla bek-lediğimiz bu eserin ne emeklere, ne zahmetlere, ne fedakârlıklara mal ol-duğunu takdir edenler muhterem Fet-hi İsfendiyaroğlu'nun himmetini de-rin ve samimi şükran duygularıyla karşılarlar.

M. Cavid Baysun

¹ Burada münhasıran mektep tarihçi-leri bahis mevzuu olduğundan maarif hayatımızın hey'et-i umumiyesini ele alan te'lifler üzerinde durmadık. Fakat Tarih boyunca bütün Türkiye mektepleri hakkında geniş malûmatı muhtevi bir eseri, sayın Osman Ergin Bey'in *Tür-kiye Maarif Tarihi*'ni zikr etmeden geçemedik.

² Müellif, arşivlerden temin ettiği ve-sikalari nedense bibliyografiyaya kayıt etmeğe lüzum görmemiş, bu vesikalara eserin sahife altındaki notlarda işaretle iktifa eylemiştir.

³ Galatasaray Tarihi, I, 147.